

immigration en France: Les effets de l'immigration sur l'Islam", *L'Islam en Europe à l'époque moderne*, Paris 1985, s. 239-312; F. Lamand, *L'Islam en-France, les musulmans dans la communauté nationale*, Paris 1986; C. Withol de Wenden, *Citoyenneté, nationalité et immigration*, Paris 1987; B. Étienne, *L'Islamisme radical*, Paris 1987; a.mlf., *La France et l'Islam*, Paris 1989; G. Kepel, *Les Banlieues de l'Islam, naissance d'une religion en France*, Paris 1987; a.mlf., *Les Banlieues de l'Islam*, Paris 1989; L'Islam en France: Islam, état et société (ed. B. Étienne), Paris 1991; Manfred W. Wenner, "The Arab / Muslim Presence in Medieval Central Europa", *IJMES*, XII/1 (1980), s. 59-79; S. M. Fakhruddin, "Muslims in France: A Case Report", *JIMMA*, II/2-III/1 (1980-81), s. 122-128; Faruk Bilici, "Fransa'da İslâm", *İTED*, VIII (1984), s. 177-203; R. Leveau, "Présence musulmane en France", *Etudes*, Paris 1986, s. 589-602; Jean-François Legrain, "Islam en France", *Esprit*, sy. 119, Paris 1986, s. 1-25; Hasan Gai Eaton, "Islam in France", *JQ*, XXXIII/4 (1989), s. 277-281.

FARUK BİLİCİ

VI. FRANSA'DA İSLÂM ARAŞTIRMALARI

Şarkiyat ve İslâm'la ilgili çalışmaların önemli merkezlerinden biri olan Fransa'da bu tür faaliyetler, önceleri yalnız Endülüslü üniversitelerinde okutulan Arapça'nın XII. yüzyıldan itibaren eğitim programına alınmasıyla başladı; daha 1117'-de Reims ve Chartes şehirlerindeki dinî okullarda Arapça öğretildiği bilinmektedir. 1170 yılında Papa III. Innocentius'un gayretiyle Paris'te ve arkasından da Toulouse'da Arapça ve İslâm kültürüne yönelik ilimlerin öğretimine başlandı. Bu sürecin XIII. yüzyılda özellikle siyasî ve dinî sebeplerle hızlandığı görülür. 1270 yıllarında Fransiskan tarikatına mensup İngiliz Roger Bacon, *De utilitate grammaticae* adlı kitabında bütün Avrupa'ya hitap ederek ortak dilleri olan Latince'nin dışında kalan dilleri, özellikle sahip bulundukları ilimlerin çoğunun İslâm dünyasından geldiğini göz önünde tutarak bu ilimlere dair kitapların yazıldığı dilleri öğrenmek gerektiğini vurguluyor, ayrıca kiliseye hitaben de Haçlılar'ın işgal ettikleri topraklardaki bu "barbar" dilleri konuşan "imansız" yerli halka yakınlaşabilmenin tek yolunun dillerini öğrenmek olduğunu söylüyordu. Bunun dışında ticaret, idare, hukuk, diplomasi gibi sahalarda da İslâm dünyasında konuşulan dillerin bilinmesi gerekiyordu. Bir başka önemli sebep de insanlara kendi dilleriyle hitap ederek Hristiyanlığı sevdirmek ve mümkünse onları dinlerinden döndürmekti. R. Bacon ve özellikle İtalyan papaz Montecroceli Riccoldo'nun koyduğu prensipleri bu açıdan

değerlendirmek gerekir. Riccoldo, bir misyonerin irşad sırasında tercüman kullanmasının tebliğin etkili olması bakımından sakıncaları üzerinde durmuş ve tarikat mensuplarının yabancı dil öğrenmesi gereğini vurgulamıştır. 1248 yılında Papa IV. Innocent, Ortadoğu'dan Arapça ve diğer Doğu dillerine tam anlamıyla hâkim on öğrencinin getirilip burs verilerek Paris Üniversitesi'nde teoloji okutulduktan sonra Hristiyanlığı öğretmek için Arapça konuşulan ülkelere gönderilmesini istemiştir. Bu düşünce, daha önce Papa III. Innocent'in İstanbul'da Parisli öğretmenlerin ders verecekleri bir din okulu açılması projesiyle paralellik göstermektedir. Papa IV. Clement de bu bursları iki katına çıkararak Hristiyanlığın müslümanlara tebliğini daha esaslı temellere oturtmaya çalışmıştır.

Viyanalı Konsili (1311-1312), üyelerinden Raymond Lulle'ün tavsiyesine uyarak Bologne, Oxford, Salamanca, Vatikan ve Paris üniversitelerinde Arapça, İbrânice, Süryânice ve Yunanca öğretilmesi için kürsü açılmasını kararlaştırdı. Böylece Fransa'da güneydeki Avignon'un yanı sıra Paris'te de üniversite seviyesinde Arapça öğretimine başlanmış oldu (1317); daha sonra da bunlara Bordeaux'da (1441), yine Paris'te (1530, Collège de France) ve Sorbonne'da (1530) yeni kürsüler ilâve edildi. 1669'da ünlü devlet adamı Jean Baptiste Colbert, Ecole Nationale des Langues Orientales (bugünkü Institut National des Langues et Civilisations Orientales) adını verdiği ilk müstakil Doğu dilleri okulunu açtı ve bu okul Fransız İhtilâli'nden sonra Direktuar idaresi döneminde yeni bir statüye kavuşturularak müslüman ülkelerine gidecek elçi, konsolos, tüccar ve şarkiyatçı gibi kişilerin Doğu dillerini öğrenebilecekleri ve İslâm dünyasıyla ilgili toplu bilgileri alabilecekleri bir yüksek okula çevrildi (1795). Arapça, Türkçe ve Farsça gibi temel dillerin yanında İbrânice, Süryânice ve Ermenice gibi diğer Doğu dillerinin de öğretildiği bu yüksek okulla Fransa âdeta bütün Avrupa'nın şarkiyat araştırmaları merkezi haline geldi.

XIX. yüzyılın başında Paris'teki üç ayrı eğitim kurumunda Arapça öğretiliyordu ve dersler Collège de France'da Jean-Jacques Antoine Caussin de Perceval, Ecole Nationale des Langues Orientales'de Silvestre de Sacy ile (edebî Arapça) Raphael de Monachis (halk Arapça'sı) ve Ecole des Jeunes de Langue'da Auguste Chayolle tarafından yürütülüyordu.

XIX. yüzyılda şarkiyat ve İslâm ilimleri alanlarında eser verenlerin çoğu bu müesseselerde görev yapan hocalardı. 1807'-de Silvestre de Sacy, Fransa'nın İslâm dünyasına açılan kapısı durumundaki Marsilya'da müstakbel Levanten tüccarlara Arapça öğretilmesi için bir kurs başlattı ve Napolyon'un Mısır seferinde büyük yardımları görülen Kıptî papazı Gabriel Taoul'ü buraya tayin ettirdi. Dil alanındaki gayretler her şeyden önce tercüme yayınların doğmasına yol açtı. Önceleri daha çok Avrupa'da yaşayan Müsevîler'le Doğu'ya yerleşmiş bazı Batılılar'ın ilgilendikleri çeviri işlerini bu okullarda yetişmiş olan bilim adamları yürütmeye başladı ve onların yalnız tercüme ile yetinmeyerek özellikle İslâm klasiklerini tenkitli metin çalışması şeklinde ortaya koymaları sonucu şarkiyatçılığın bir dalı olan İslâm araştırmaları ortaya çıktı. Fransa'da, diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi şarkiyatçılığı besleyen önemli bir kaynak seyahatnâmelereydi. İlkçağ'da bazı örneklerine rastlanan ve Ortaçağ'da sayıları gittikçe artan seyahatnâmeler, Doğu'nun egzotik hayatını merak eden geniş okuyucu çevrelerine ulaşma imkânı bulabilmiş, böylece Avrupa'da bu türde bir literatür doğmuştur. XIV-XVI. yüzyıllar arasında Osmanlı Devleti'ne seyahat yapan 449 kişiden kırk üçünün Fransız olduğu ve Fransızlar'ın bu sayı ile İtalyanlar ve Almanlar'dan sonra üçüncü sırayı teşkil ettiği görülmektedir (Yerasimos, s. 9).

Fransa'nın ilk büyük şarkiyatçısı olarak kabul edilen, Collège de France'in ilk Arapça hocası Guillaume Postel (ö. 1581) Doğu'ya geziler yapmış, Türk milleti ve dili üzerindeki incelemelerini yayımlamıştır ki (*De la république des turcs*, Poitiers 1560; *Des histoires orientales et principalement des turcs*, Paris 1575) bunlar alanının ilk örnekleridir. Birçok Batı dilinin yanında Arapça, Ârâmice, Süryânice, İbrânice ve Türkçe bilen Postel'in kitaplarından biri de *Grammatica arabica*'dır (Paris 1538-1539). XIV. Louis zamanında Doğu dilleri tercüme kâtipliği yapan Barthélemy d'Herbelot'nun (ö. 1695) yayımladığı *La Bibliothèque orientale* (Paris 1697; Lattaye 1777-1782) adlı eser İslâm ansiklopedilerinin ilk örneği sayılmaktadır. XVII. yüzyıldaki diğer büyük eserleri tamamlar mahiyette olan bu ansiklopedi Doğu'da ortaya çıkmış ilimlerden, müslümanların tarihi edebiyatı ve dinlerinden oldukça ayrıntılı biçimde bahseder. Bu devrin önemli araş-

tirmacılarından Antoine Galland'ın kaleminden çıkmış olan önsözünde, d'Herbelot'nun birçok Arapça, Farsça, Türkçe kitabı okuduğu, bu üç dilde sözlükler yazdığı, İslâm tarih, coğrafya, ilâhiyat, müsbet ilimler ve sanat tarihine vâkıf olduğu ve bu ansiklopedinin "Âdem'den başlayıp günümüze kadar geldiği" vurgulanmaktadır. Geniş araştırmalarına ve bilgisine rağmen d'Herbelot da İslâmiyet, Hz. Peygamber ve Kur'an hakkında, o devir hristiyanlarının sergilediği İslâm'a "din" sıfatını dahi lâıyk görmeyen küçültücü ve hatta hakaret dolu tavırlarını yansıtmaktan kurtulamamıştır. Halbuki d'Herbelot, kendisinden sonra gelen Batı'nın bütün İslâm araştırmacıları tarafından tekrar tekrar okunmuş, üzerinde düşünülmüş, söylediklerinin çoğu benimsenmiş ve böylece o da A. Galland ve Silvestre de Sacy gibi Fransız şarkiyatçılığına şekil verenlerden biri olmuştur. XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinin en verimli şarkiyatçısı, birçok defa Ortadoğu ülkelerine seyahat etmiş ve İstanbul'da da kalmış olan Galland'dır. Eski sikkeler üzerine yazdığı makale ve kitaplar dışında özellikle *Relation de la mort du Sultan Osman* (Cologne 1678), *Paroles remarquables, les bons mots et les maximes des orientaux, traduits de leurs ouvrages arabes, persans et turcs, avec des remarques* (Paris 1694), *Les Mille et une nuits: Contes arabes, traduits en français* (I-XII, Paris 1704-1717) adlı eserleri İslâm araştırmalarına yönelik önemli bir çıkış açmıştır.

Fransız şarkiyatının ilgilendiği temel meselelerden biri İslâm tarihidir. Bu alanda XVIII. yüzyıldan itibaren önemli eserler kaleme alındığı ve önceleri yapılan çalışmalarda, İslâm kültürünün halen yaşayan veya geçmişte kalan bir kültür olup olmadığı sorusuna cevap arandığı görülür. İlk defa İslâm medeniyetinin tarihini yazma denemesi, *Moeurs et usages des turcs, leur religion, leur gouvernement civil, militaire et politique avec un abrégé de l'histoire ottomane* (Paris 1747-1748) adlı kitabı ile, kahramanlık hikâyelerine az yer vererek daha çok tarihî olayların ve İslâm toplumunun tahlilini yapan Guer'den geldi. O dönemde her yönüyle İslâm medeniyeti üzerine en başarılı çalışmayı yapan kişi ise İstanbul doğumlu Ermeni asıllı olduğu halde eserini Fransızca yazdığı için Fransız şarkiyatçılığı içinde mütalaa edilen Ignatius Mouradgea d'Ohsson'dur (ö. 1807). İstanbul'da uzun süre yaşayan ve

bir sosyolog-ilâhiyatçı-hukukçu gibi çalısan d'Ohsson, İslâm dinini ve Osmanlı Devleti'ni şarkiyatçı gibi değil bir Osmanlı vatandaşı gibi tahlil etmiştir. Hâlâ güncelliğini koruyan kitabı *Tableau général de l'empire ottoman* (I-III, 1787-1820; I-VII, 1788-1824), verdiği bilgilerin ayrıntılı ve doğru olmasıyla tanınır. Yine XVIII. yüzyılda Fransa'da yetişen şarkiyatçılardan F. Petit de la Croix (ö. 1712) Kanûnî Sultan Süleyman'ın kanunnâmesini yayımladı: *Canoun-name ou inédits de Sultan Soliman concernant la police de l'Egypte* (Dijon, ts.); *Canon du Sultan Soleiman II..* (Paris 1735). J. de Guignes (ö. 1800) tarih çalışmalarıyla tanındı ve *Histoire générale des huns, turcs, mongols et autres tatars occidentaux* (Paris 1758-1765) adında hacimli bir eser kaleme aldı; Hüseyin Cahit (Yalçın) bu eseri *Hunlar'ın, Türkler'in, Moğollar'ın ve Daha Sair Tatarlar'ın Târih-i Umûmîsi* (I-VIII, İstanbul 1923-1925) adıyla Türkçe'ye tercüme etmiştir. İslâm tarihiyle ilgilenenlerden L. Leuges de (ö. 1824) *Târih-i Timurlenk'i* tercüme ederek *Instituts politiques et militaires de Timur Lang* adıyla yayımladı (Paris 1787).

XVIII. yüzyılda Fransız şarkiyatçılığı, İslâm dinini ve tarihini bütün sınırları ile kuşatabilecek birikime sahipti. Fakat buna rağmen Aydınlanma dönemi denilen bu asırda da İslâmiyet'e hücumların devam ettiği, hatta yüzyılın başında Hz. Peygamber'e "şeytanın elçisi" diyebilecek kadar ileri giden M. Ladoire gibi yazar ve seyyahların (*Voyage fait à la Terre Sainte en l'année MDCCXIX, contenant la description de Jérusalem, tant ancienne que moderne, avec les moeurs et les coutumes des turcs*, Paris 1720, s. 374) olduğu görülür. Ancak daha sonra "yalancı peygamber" yerine "kanun koyucu" sıfatı öne geçirilmiş, Hz. Peygamber'in getirmiş olduğu prensiplerin evrenselliği ve hatta pozitivistliği üzerinde önemle durulmuştur. François Henri Turpin'in yazdığı *Histoire de la vie de Mahomet*'in (Paris 1773) alt başlığı "Arabistan'ın Kanun Koyucusu"dur (*législateur de l'Arabie*). Öte yandan filozof J. J. Rousseau, 1762'de yayımladığı *Le Contrat social*'ı ile âdeta Hz. Muhammed'in bir propagandisti haline gelmiştir. Türkler'e karşı büyük bir hınç duymasına rağmen Voltaire de aynı şekilde kendisinden önce İslâm konusunda yazan tarihçi ve seyyahların aksine Hz. Peygamber'in ve Araplar'ın kısa bir zaman dilimi içinde

gerçekleştirmiş oldukları büyük İslâm imparatorluğunun hayranı idi. Her ne kadar bütün Fransız yazarları gibi Voltaire de Araplar'ı "barbar", Hz. Muhammed'i "yalancı" olarak nitelendiriyorsa da hiç olmazsa İslâm'ın Hristiyanlığa göre müsamahakâr, sade, insanî ve barış sever olduğunu kabul ediyordu. Hatta Fransız ihtilâli'nin fikrî hazırlayıcıları, Katolik mezhebinin katı kurallarına karşı olumsuz tutumlarını daha iyi ifade edebilmek için muhtevasında müstebit idarelere karşı hürriyet mücadelesinin izleri görülen İslâm'ı sempatiyle karşılamışlardır. Fakat ihtilâlden sonra bu sempati den iz kalmamış ve siyasette Mısır'ı "barbar müslüman Türkler'in elinden kurtarmak" gibi ucuz kahramanlıklara, şarkiyatçılıkta ise Ernest Renan'da olduğu gibi köhnemiş, yanlı, tutucu ve ırkçı nazariyelere dönmüştür.

Fransa'daki XVIII. yüzyıl İslâm araştırmalarının en büyük temsilcisi ve modern şarkiyatçılığın kurucusu Silvestre de Sacy'dir (ö. 1838). Napolyon İmparatorluğu'nun Doğu politikasında önemli bir yeri olan Sacy hemen bütün Batı dillerinin yanında Arapça, Farsça, Türkçe, Sür-yânîce ve İbrânîce'yi de öğrenmiş, uzun yıllar Paris Bibliothèque Nationale'de açılan Doğu Dilleri Okulu'nda Arapça-Farsça hocası ve müdürlük yapmıştır. Halen Fransız şarkiyatında önemini koruyan Société Asiatique'in ve yayın organı *Journal Asiatique*'in de kurucusu odur. Beş defa Académie Française'e başkan seçilen Sacy Arap dili ve edebiyatı, İslâm ülkelerinin tarihleri, coğrafyaları gibi konular üzerine pek çok kitap kaleme almış, çeşitli ortak yayınlara katkıda bulunmuş ve ayrıca ilmî dergi ve ansiklopedilere yüzlerce makale yazmıştır. Başlıca eserleri arasında *Grammaire arabe* (I-II, Paris 1810-1831), *Le Livre de Calila et Dimna* (Paris 1816) ve *Mémoires sur divers événements de l'histoire des arabes avant Mahomet* (Paris 1785) sayılabilir.

Fransa'da İslâm araştırmaları XIX ve XX. yüzyıllarda büyük gelişme kaydetti. Napolyon'un Mısır'ı işgaliyle başlayan İslâm ülkelerine hâkim olma siyaseti müslümanları tanıma, bu amaçla Arapça, Türkçe, Farsça öğrenme ve İslâm üzerine çalışma gereğini doğurmuştur. Mısır seferine katılan ve burada bazı araştırmalar yapan J. J. Marcel, Mısır tarihi ve halkı üzerine çeşitli kitap ve makaleler yayımladı. İslâm'la ilgili en önemli eseri,

Mısır'ın Araplar'ın fethiyle Fransız işgali arasındaki uzun dönemini işlediği *Histoire de l'Égypte depuis la conquête arabe jusqu'à celle des français* (Paris 1834) adlı çalışmasıdır. İlimler tarihiyle ilgilenen J. J. Sedillot, Merrâküşî'nin *Câmi' u'l-mebâdî*'sinin ilk yarısını *Traité des instruments astronomiques des arabes* adıyla Fransızca'ya çevirdi ve bu çeviri ölümünden sonra Arapça aslıyla birlikte yayımlandı (I-II, Paris 1834-1835). XIX. yüzyılın ilk yarısında eser veren şarkiyatçılardan İslâm öncesi Araplar'ının tarih ve coğrafyası üzerinde çalışan F. Fresnel ile Arap dili ve edebiyatı alanında araştırmalar yapan S. Munk, Muhammed b. Ömer et-Tûnisî'nin *Teşhîzü'l-ezhân* adlı kitabını *Voyage au Darfour* (Paris 1845) adıyla tercüme edip yayımlayan A. Perron ve Ağlebîler üzerinde yazdıklarıyla tanınan A. N. Desverges en başta zikredilmeye değer isimlerdir. Sacy'nin yanında yetişen P. A. Jaubert, İdrisî'nin *el-Kitâbü'r-Rucârî*'sini Fransızca'ya tercüme ederek *Géographie d'Edrisi, traduite de l'arabe en français* adıyla yayımladı (Paris 1836-1840); fakat bu tercüme çeşitli yanlışlar içerdiğinden çok eleştirilmiştir. Jaubert'in ayrıca *Voyage en Arménie et en Perse, fait dans les années 1805 et 1806* (Paris 1821) ve *Eléments de la grammaire turque* (Paris 1823-1834) adlı eserleri bulunmaktadır. E. M. Quatremère Arap edebiyatı, tarihi ve coğrafyası üzerine yaptığı çalışmaları ve tercümeleriyle tanınmıştır; en önemli tercümeleri İbn Haldûn'un *Mukaddime*'si (*Prolegomènes d'Ibn Khaldoun*, I-III, Paris 1858), Makrîzî'nin *es-Sûlûk li-ma'rifeti düveli'l-mülûk* (*Histoire des sultans mamlouks*, I-II, Paris 1837-1844) ve Reşîdüddin'in *Câmi' u't-tevârîh*'inin ilk cildinin Moğollar'la ilgili bölümüdür (*Histoire des Mongols de la Perse...*, Paris 1836). Sacy'nin öğrencilerinden J. T. Reinaud da coğrafya, edebiyat ve sanat tarihi alanlarında eserler verdi; en önemli çalışması Ebû'l-Fidâ'nın *Takvîmü'l-büldân*'ından Fransızca'ya yaptığı tercüme olup iki ayrı cilt halinde yayımlanmıştır (*Géographie d'Aboulféda*, I-II, Paris 1840, 1848). Eserin I. cildi İslâm dünyasındaki coğrafya çalışmalarının anlatıldığı uzun bir giriş niteliğindedir. Asıl Ebû'l-Fidâ'nın eserini teşkil eden II. cildin ikinci bölümü Reinaud'dan sonra M. St. Guyard tarafından tercüme edilmiş ve 1883'te yayımlanmıştır.

XIX. yüzyılda Fransa'daki şarkiyat ve İslâmiyat çalışmalarına katkıda bulunan-

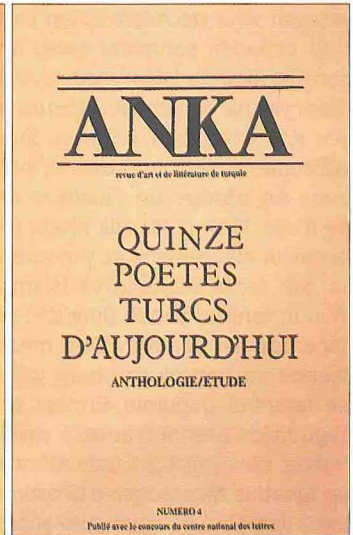
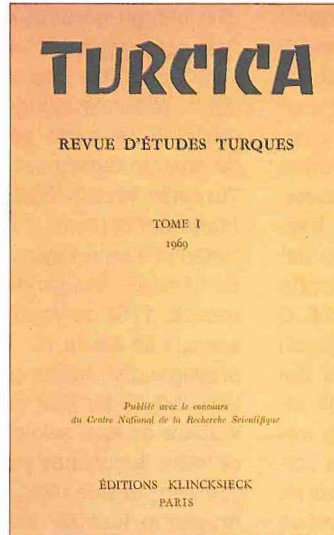
lardan *Les séances de Hariri/Makâmâtü'l-Harîrî* (I-II, Paris 1847-1853), *Les fables de Loqman le Sage* (Berlin-London 1850) ve *Essai sur l'histoire et la géographie de la Palestine...* (Paris 1867) adlı kitapların sahibi J. N. Derenbourg; *Essai sur les formes de pluriels en arabes* (Paris 1867), *Les manuscrits arabes de l'Escurial* (I-III, Paris 1884-1928) ve *La science des religions et l'islamisme* (Paris 1887) gibi önemli çalışmaları bulunan H. Derenbourg; *Emir Syrien au 1er siècle de Croisades*'in (Paris 1886) sahibi G. Salmon; Arapça uzmanı ve *Fables de Lokman* (Paris 1846), *Anecdotes musulmanes* (Cezayir 1847), *Exercices sur la lecture des manuscrits arabes* (Paris 1852), *Essai sur l'histoire de la littérature arabe au Sudan* (Konstantine 1856) gibi çeşitli kitapların yazarı J. A. Cherbonneau; Mes'ûdî'nin *Mürûcû'z-zeheb*'ini Fransızca'ya kazandıran (*Les prairies d'or*, I-IX, Paris 1861-1877) Barbier de Meynard; çalışmaları ve tezleri İslâm dünyasında büyük yankı uyandıran ve reddiyeler yazılan E. Renan ve C. F. Defremery gibi isimleri de burada anmak gerekir.

Cezayir'in işgalinden bağımsızlığına kavuşmasına kadar geçen sürede Fransız şarkiyatı ve İslâmiyat'ı ülkeye çok önemli hizmetler vermiştir. İslâm araştırmaları bu devirde her zamankinden daha fazla siyasî mekanizmanın malzemesi haline geldi. Özellikle Almanlar'a karşı 1870 mağlûbiyeti Fransa'yı Afrika'ya ve Ortadoğu'ya yöneltti. Fransa'da âdeta bir coğrafyacılar ordusu yetişirken İslâm mistisizminde kurtuluş yolları arayan bir de şarkiyatçı nesli doğdu; Louis Massignon, Henry Corbin ve René Guenon bu neslin en tanınmış temsilcileri-

dir. Massignon, E. Renan vasiyetiyle İslâm araştırmalarına başladı ve önceleri üç monoteist din arasındaki ortak yanlar üzerinde çalıştı; daha sonra incelediği Hallâc-ı Mansûr'un etkisinde kalarak tasavvuf ve İslâm sembolizmine yöneldi. Klasik İslâm araştırmalarının modern ihtiyaçlara cevap verecek durumda olmadığını, bu alanda çalışan ilim adamının bir ölçüde İslâm dünyası ile iş birliğine girmesi, hatta onunla bütünleşmesi gerektiğini ortaya koymaya çalıştı. Halen Fransız İslâmiyatının önemli temsilcileri olan Jacques Berque, Maxime Rodinson, Yves Lacoste, Roger Arnaldez, Massignon'dan değişik şekillerde de olsa etkilenmişlerdir.

XVII. yüzyılın ortalarında A. du Ryer tarafından gerçekleştirilen Kur'an'ın Fransızca'ya ilk tercümesini (*L'Alkoran de Mohamet*, Paris 1647) XVIII, XIX ve XX. yüzyıllarda yenileri takip etti. Başlıcaları C. E. Savary (*Le Coran*, I-II, Paris 1783), A. de Biberstein Kazimirski (*Le Koran*, Paris 1840), E. L. Montet (*Le Coran*, Paris 1929), O. Pesle Ahmad Tidjani (*Le Coran*, Paris 1936), R. Blachère (*Le Coran, Traduction nouvelle*, I-II, Paris 1949-1950), M. Hamîdullah (*Le Saint Coran*, Paris 1959), J. Grosjean (*Le Coran*, Paris 1972) ve H. Baubakeur'ün (*Le Coran*, I-II, Paris 1972) tercümeleridir. Bunların hepsinin, özellikle du Ryer, Kazimirski, Savary ve Hamîdullah'ın eserlerinin Fransa içinde ve dışında çok sayıda yeni baskıları yapılmıştır. Fransızca Kur'an tercümelerinin tamamının iyi niyetli ve tarafsız çalışmalar olduğu söylenemez. Meselâ R. Blachère'in tercümesinin yer yer keyfi yorumlar ihtiva ettiği ve bundan dolayı eleştiri aldığı bilinmektedir.

Turcica
Revue d'Études
Turques
dergisi ile
Anka dergisinin
kapağı

XX. yüzyıl birbirine zıt siyasî teori ve uygulamalar dönemi oldu. Laiklik fikrinin yaygınlaşması, kilisenin derin bir kriz içine girmesi ve biraz da Marksizm'in ve materyalizmin tehdidi, özellikle de "insanların ve halkların eşitliği" prensibi yerine "Ârî ırkın üstünlüğü" fikrini kabul ettirmeye çalışanların çıkardığı II. Dünya Savaşı'nın etkisiyle tek tanrılı dinlerin hâkim olduğu bölgeler, dolayısıyla Doğu ile Batı arasında bir yakınlaşma meydana geldi. Bu yakınlaşmanın sonucunda Fransa'ya yerleşen Muhammed Hamîdullah, Ali Merad, Muhammed Arkoun gibi müslüman araştırmacıların katkısı ve Fransa'nın İslâm ülkelerinde açtığı Institut Français d'Études Anatoliennes d'Istanbul; Institut Français d'Études Arabes de Damas, Institut Français d'Archéologie Orientale du Caire, Institut Français d'Iranologie de Tehran gibi kuruluşların yardımı ile hem İslâm araştırmalarının konuları ve coğrafi sahası genişledi, hem de müslüman ilim adamlarıyla kurulan iş birliği gelişti. Fransa'da malî sıkıntılara rağmen yürütülen İslâm araştırmaları ve İslâm ülkelerine yönelik eğitim ve öğretim büyük bir canlılık kazandı. XX. yüzyılda İslâm araştırmaları alanında eser veren başlıca ilim adamları şunlardır: P. Carsanova, F. Fagnan, G. Ferrand, E. Blochet, L. Bouvat, A. O. Bel, H. P. J. Renaud, G. Marcy, J. Sauvaget, W. Marçais, E. Lévi-Provençal, M. Goudefroy-Demombynes, G. Marçais, L. Massignon, J. Deny, H. Masse, H. Laoust, G. Vadja, Cl. Cahen ve V. Monteil.

Halen Fransa'da mevcut yetmiş iki üniversitenin yirmisinde başta Arapça olmak üzere çeşitli seviyelerde Farsça, Türkçe (Paris, Strasbourg, Aix-en Proven-

ce, Lyon) ve Urduca öğretilmektedir. Bu üniversitelerde ve Institut National des Langues et Civilisations Orientales'de (INALCO) ayrıca İslâm tarih, coğrafya, iktisat, edebiyat, ilâhiyat, sosyoloji ve siyasal bilgileri hem okutulmakta, hem de araştırmalar sürdürülüp her yıl bu konular üzerine birçok tez çalışması yürütülmektedir. Fransız üniversitelerinde 1973-1987 yılları arasında yarıyı Mağrib ülkelerine ve özellikle de Fas ile Cezayir'e dair olmak üzere Arap dünyası hakkında 6000 tez yapılmıştır. Fransa'daki İslâmiyat çalışmaları yapan kuruluşlar arasında, özellikle kültürel faaliyetleri ve yayınları ile önemli bir merkez haline gelen ve Fransız hükûmeti ile Arap ülkelerinin birlikte finanse ettikleri Paris'teki Institut du Monde Arabe da yer almaktadır.

1989'da, Association Française pour l'Etude du Monde Arabe et Musulman'ın (AFEMAM) yayımladığı rehberde göre Fransa'daki yetmiş enstitü, merkez ve ekiple yer alan 900 civarında ilim adamı (arkeologlar hariç) çalışmalarını İslâm dünyasına (80 kişi Türk dünyasına) tahsis etmiş bulunuyordu. Araştırmaların sonuçları müstakil eserler halinde, çok zaman l'Harmattan, Geuthner, Maisson Neuve, Sindbad gibi şarkiyat üzerinde ihtisaslaşmış yayınevleri tarafından veya ilmi kuruluşların müstakil dergilerinde yayımlanmaktadır. Bir kısmı dışarıda faaliyet gösteren araştırma kurumlarının yayımladıkları dergilerin en önemlileri şunlardır: *Annales islamologiques* (Kahire), *Annuaire de l'Afrique de nord* (Aix-en-Provence), *Awal* (Maison de Science de l'Homme, Paris), *Bulletin d'études orientales* (Şam), *Dossiers du CEDEJ*

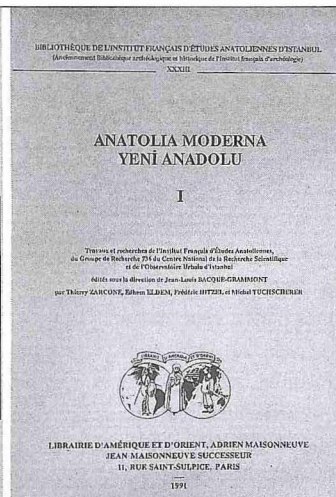
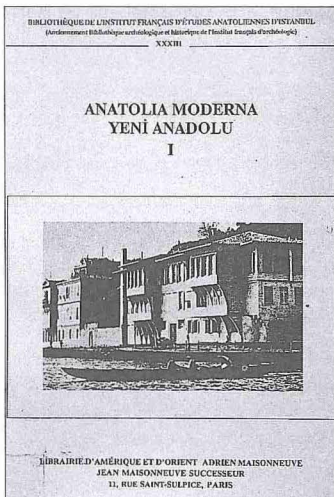
(Kahire), *Littérature orale arabo-berbere* (CNRS, Paris), *Maghreb Machrek* (Documentation française, Paris), *Peuples méditerranéens* (Paris), *Revue du monde musulman et de la Méditerranée* (IREMAM, Aix-en-Provence), *Anatolia Moderna / Yeni Anadolu* (Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul), *Anka*, *Revue d'art et de littérature de Turquie* (Paris), *Annales du Levant* (Rennes), *Cahiers d'études sur la Méditerranée orientale et le monde turco-iranien* (Paris), *Cahiers du Monde Russe et Soviétique* (Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, Paris), *Studia Iranica* (Paris), *Turcica*, *Revue d'études turques* (Paris ve Strasbourg).

BİBLİYOGRAFYA:

The "Opus majus" of Roger Bacon (ed. J. H. Bridges), London 1900, I, 66-69; III, 80-125; H. Deherain, *Orientalistes et Antiquaires, Silvestre de Sacy, ses contemporains et ses disciples*, Paris 1938, s. 63-68; M. L. Dufrenoy, *L'Orient Romanesque en France (104-1789)*, Montreal 1945, I-II; Voltaire, *Essai sur les mœurs et l'esprit des nations*, Paris 1963, I-II; Necîb el-Akîkî, *el-Müsteşrikün*, Kahire 1964, I, 151-346; İsmail Soysal — Mihir Eren, *Türk İncelemeleri Yapan Kuruluşlar*, Ankara 1977, s. 114-128; E. Said, *L'Orientalisme, l'Orient créé par l'Occident*, Paris 1980; *Dix Ans de Recherche Universitaire Française sur le Monde Arabe et Islamique*, Paris 1982; S. Sellam, *L'Islam et les Musulmans en France*, Paris 1987; Bedevî, *Mevsû'atü'l-müsteşrikîn*, tür.yer.; Abdallah Laroui, *Islam et Modernité*, Paris 1987; H. Laurens, *Les Origines Intellectuelles de l'Expédition d'Égypte, l'Orientalisme Islamisant en France, 1698-1798*, İstanbul-Paris 1987; T. Hentsch, *L'Orient imaginaire*, Paris 1988; *Annuaire des Chercheurs et Enseignants*, 1989, Aix-en-Provence 1989; *Le Monde Arabe et Musulman au Miroir de l'Université Française*, Aix-en-Provence 1990-91, II-III; *D'un Orient l'Autre*, Paris 1991, I-II; *Les Etudes sur le Monde Arabe et Musulman en France: Contribution à un état des lieux-propositions*, Aix-en-Provence 1991; S. Yerassimos, *Les voyageurs dans l'Empire ottoman (XIVe-XVIe siècles)*, Ankara 1991; Mahmûd el-Mikdâd, *Târîhu'd-dirâsâti'l-'Arabîyye ft Fîrensâ, Küveyt 1413/1992*; F. Georgeon, "Un journaliste français en Turquie à l'époque des Tanzimat: Charles Mismer", *Presse turque et Presse de Turquie*, İstanbul-Paris 1992, s. 93-121; H. Massé, "Les Études Islamiques en France, Depuis 1939", *Ar. O.*, XIX/1-2 (1951), s. 94-97; A. Dondaine, "Ricoldiana. Notes sur les œuvres de Ricoldo da Montecroce", *Archivum Fratrum Praedicatorum*, XXXVII (1967), s. 119-179; Cl. Cahen — Ch. Pellat, "Les études arabes et Islamiques", *JA*, CCLXI (1973), s. 89-107; R. Santucci, "Middle East Studies in France", *MESA Bulletin*, IX/3 (1975), s. 7-16; J. Richard, "L'Enseignement des langues orientales en Occident au Moyen Age", *REI*, XLIV (1976), s. 149-164.

FARUK BİLİCİ

Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü'nün yayımladığı *Anatolia Moderna / Yeni Anadolu* dergisinin dış ve iç kapakları